Szabadkától Kecskemétig

Interjú Apró Erzsébettel

Beszélgetőtárs: Kovács Eleonóra

A levéltáros életpályákat felvázoló interjúsorozat következő része Apró Erzsébet pályafutását mutatja be, aki 1970-ben a Szabadkai Történelmi Levéltárban kezdte meg levéltáros éveit. Egy rövid ideig (1993–95) a Katona József Megyei Múzeumban dolgozott Kecskeméten, majd ezt követően nyugdíjba vonulásáig (2011) a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának levéltárosa, főlevéltárosa, igazgatóhelyettese (1996–2008) és rövid ideig megbízott igazgatója volt. 2008 és 2010 között részt vett a levéltári szakfelügyelet munkájában is. Két cikluson keresztül volt választmányi tagja a Magyar Levéltárosok Egyesületének. 2008-ban Pauler Gyula-díjat, 2017-ben Ulmer Gáspár-emlékérmet kapott, 2019-ben a Délvidék kutatásáért emlékérem elismerésben részesült. Pályájának fontos állomásai több országos projekt mellett a 2005-ös fondszerkesztési alapelvek és példatár kidolgozásában való részvétel, valamint a vajdasági levéltárak 1918-ig keletkezett, magyar provenienciájú fondjai és állagai jegyzékeinek elkészítése volt. Napjainkban is aktív kutató, résztvevője számos szakmai eseménynek.

KE: *Régi ismeretség köt össze minket, így az interjú készítése egyszerre könnyű és nehéz is számomra. Van azonban több olyan területe is a pályafutásodnak, amelyet kevéssé ismerek, s az ezzel kapcsolatos kíváncsiság, úgy gondolom, hogy sok kérdést eredményez.*

AE: Köszönöm a felkérést. Megtiszteltetésnek tartom a beszélgetést, felemelő érzés, de egyben nehéz is így 14 éve nyugdíjasként visszagondolni a pályám indulására és aktív éveimre, de örömmel megteszem.

KE: *Mesélj röviden a tanulás, a nevelődés éveiről! Volt-e minta a családban, s ha igen milyen, a történeti érdeklődés, a levéltárosi pálya irányában?*

AE: Egy közép-bácskai faluban, Bácsfeketehegyen születtem Molnár Erzsébet néven. (A falu neve ma már mind a három nyelven hivatalosan Feketitsch / Feketić). A 20. század elején a lakosok kb. egyharmada volt német, a többi magyar. Az általános iskolát is ott végeztem. Szüleim sokgyermekes földműves családban nevelkedtek, továbbtanulásra nem volt lehetőségük. Szakmájukat négy gyermek és a munka mellett tanulták ki, édesanyám varrónő, édesapám pedig ácsmester lett. Hetedikes voltam, amikor apukám mestervizsgára készült, és matematikából tőlem tanulta meg az algebrát, én pedig tőle a szerb nyelvtant, amit olyan jól elsajátítottam, hogy a ragozással későbbi tanulmányaim és munkám során sem volt gondom. A középiskola megkezdésével kerültem el a faluból, és két évvel később, amikor a húgom is középiskolába indult, szüleink is Szabadkára költöztek. Így a két fiatalabb testvérem már általános iskolába is ott járt. Édesapánk pedig addig, amíg mi, idősebbek le nem érettségiztünk, Németországban vállalt munkát.

A tanuláshoz a biztatást és a támogatást szüleinktől kaptuk. 1970-ben Szabadkán, az öt évfolyamos tanítóképzőben érettségiztem. 1977-ben pedig ugyanott a Pedagógiai Akadémián főiskolai oklevelet szereztem, ezt később a Kecskeméti Tanítóképző Főiskolán honosíttattam.

Pályaválasztásomat biztosan meghatározták a faluban született és ott is tanító pedagógusok. Molnár Klára matematika-tanárnőmet tiszteltem és szerettem. Valószínű, hogy miatta akartam matematika tanárnő lenni, és ezért indultam el a pedagógusi pályán. A tanítóképzőbe való bejutáshoz a kitűnő bizonyítvány mellett énektudás is kellett, ezért a felvételi vizsgára Kántor Juliska énektanárnőm készített fel. Sárközi Ferenc tanítóbácsi pedig, aki nekem fizikát, vegytant és biológiát tanított, sokat mesélt a falu múltjáról, az őseink odatelepítéséről, életükről. Ő volt ugyanis a falu helytörténeti kutatója, régi néprajzi tárgyak, iratok és a határban vagy házaknál fellelt régi relikviák gyűjtője, kiállítások szervezője, később kiadványok szerzője. (Gyűjteményével 1975-ben a falu betelepítésének 190. évfordulójára a Szabadkai Történelmi Levéltárral közösen rendezett kiállítás alkalmával találkoztam.)

A kitelepített németek történetének kutatásába való jóval későbbi bekapcsolódásom nemcsak Tóth Ágnes igazgatóm, kolléganőm felkérésére és biztatására történt, hanem érdekelt is a téma, mert voltak hozzá személyes élményem is. Olyan faluban születtem, ahol a lakosság egy része montenegrói telepes volt, és akiknek többsége a kitelepített német lakosság házaiban lakott. A betelepítésükkel kapcsolatos iratokkal később a szabadkai levéltárban találkoztam. Az iskolában minden magyar tanulónak nyelvtanulás céljából a párhuzamos osztály diákjai közül montenegrói barátot/barátnőt kellett választania. Így jártam az iskolatársam házában, abban a sváb házban, amit szülei kaptak és ahol éltek. Ő is többször volt nálunk, a falu magyarok lakta részén. A házat szülei rendben tartották, de semmit nem változtattak rajta, még a berendezési tárgyakat is eredeti állapotában őrizték meg. Idegennek érezték magukat a faluban és a házban is, ezt nekem az apukája mondta, aki a földműves-szövetkezet irodáján dolgozott. Az itteni létet megszokni nem tudták, és gyerekeikkel együtt visszaköltöztek Montenegróba. Néhány évig még leveleztem a barátnőmmel, utána ez a kapcsolat megszakadt.

A mi falunkkal majdnem összeérő szomszéd faluban, Szeghegyen (Szikics / Lovćenac) a háború előtt a lakosság túlnyomó többsége német származású volt. A 20. század elején a lakosok több mint 90%-a német volt, a többi magyar. Ezért 1944 őszén a falut körülzárták és koncentrációs tábort létesítettek ott, a német lakosságot pedig szervezetten kitelepítették. Gyerekkoromban édesanyámtól hallottam, hogy a falubeli gyerekek – köztük ő is, aki akkor 14-15 éves volt – élelmet vittek a szikicsi táborba, ugyanis a gyerekeket nem bántották az őrök. Dr. Nicolaus Hartmann, a tábor orvosa is írt erről visszaemlékezésében, azaz, hogy élelmiszert a szögesdrót alatt átbújva szereztek a táborlakók a bácsfeketehegyi vagy a kishegyesi magyar szomszédoktól. (Megjegyzem, hogy a visszaemlékezésről a 2007-ben, Újvidéken szerb, német és magyar nyelven megjelent *Az igazság Szikics példáján* című könyvben olvastam, amiről később írtam is ismertetőt a *Bácsország* folyóiratba. A könyv a három nép, a 18. század végén betelepített magyar és német, a II. világháború után kitelepített német és a helyükre telepített

montenegróiak közötti megbékélés szellemében íródott. Szerzői a gyerekkoromban is még Bácsfeketehegyen gyógyító Hartman doktor leszármazottai, akik külföldről jöttek vissza a faluba, valamint Stevan Mačković a szabadkai levéltár igazgatója és Pál Károly, Kishegyes község elnöke volt, nem mellesleg általános iskolai osztálytársam.)

Családi látogatások alkalmával a felnőttek olyan valakikről is beszélgettek – amit én is hallhattam, és úgy látszik, hogy egy életre meg is jegyeztem –, akik a háború alatt eltűntek, de akiket még visszavártak, illetve olyan emberekről is, akik Németországban maradtak. Az 1960-as évek végétől a faluból többen, köztük édesapám is éppen egy ilyen munkaadónál, építési vállalkozónál kapott munkát Waiblingenben, annál a „földinél", aki szülőhelyét – ahol neki építőipari vállalkozása volt – kényszerből hagyta el és mégis a volt falujából fogadott vendégmunkásokat.

KE: *Hogyan és mikor kerültél kapcsolatba először a levéltárral? Milyen benyomást tett rád? Mit láttál, érzékeltél ekkor a levéltárban zajló munkából? Milyennek láttad a levéltárosokat?*

AE: Én teljesen véletlenül kezdtem levéltárban dolgozni… Húszévesen, nagyon gyorsan történtek velem a jobbnál jobb események. Júniusban leérettségiztem, augusztus 8-ára már ki volt tűzve az esküvőnk napja, de még munkahelyem nem volt. Néhány elutasító levél után beláttam, hogy Szabadkán tanítóként nem tudok elhelyezkedni, Baranyába, a szórvány településekre pedig, mint több osztálytársam is tette, én nem akartam elmenni. A vőlegényem ugyanis a szabadkai Népszínház színésze volt, és ezért a városban terveztük a közös jövőnket. Szerencsére kezembe került az az újság, amiben a Történelmi Levéltár pályázati felhívása megjelent, hogy segédlevéltárosi állásra érettségi vizsgával rendelkező gyakornokot keresnek, aki a magyar és szerb nyelv mellett németül is tud. Ez volt a hívó szó, ezért jelentkeztem. Meghallgatás és nyelvi készség ellenőrzése után a szép számú jelentkező közül engem vettek fel, és már augusztus elsején el is kezdtem dolgozni. A döntéshozók közül soha nem mondta senki, de utólag azért sokszor eszembe jut, hogy talán Garay Béla bácsi, a Szabadkai Népszínház nyugdíjas rendezője, színházi történetíró, aki levéltárban kutató ember is volt, a háttérben segíthette az én elhelyezkedésemet.

Amikor az állásra jelentkeztem, akkor még ismeretlen volt számomra ez az intézmény. Annyit tudtam, hogy a levéltár a városháza harmadik emeletén van, ahol régi iratokat őriznek. Ezt Györe Kornél földrajz, és Pálinkás József történelem szakos képzős tanáraim óráin hallottam. Később ők voltak középiskolai és főiskolai szakdolgozataimnál is a mentoraim. Most így, ha visszagondolok, biztosan nem volt véletlen ez a találkozás a levéltárral és a választott témámmal. Érdeklődésem és tanáraim sugallatára, az érettségi vizsgára készített szakdolgozataim címe *A dokumentációs munkamódszer alkalmazása az általános iskolai oktatásban* volt. Főiskolai szakdolgozatom készítésénél pedig már a levéltárban dolgoztam, és tudatosam kerestem a lehetőségét annak, hogyan lehetne a levéltárban őrzött értékeket bemutatni, a diákokkal megismertetni, és hogyan tudnánk őket a levéltárba csalogatni, vagy a levéltár hogyan tudná hozzájuk közelebb vinni az iratokat, hogy azok tartalmát és értékét is megértsék. Például kiállítások rendezésével és az iratok bemutatásával az iskolákban, természetesen nem az eredeti dokumentumokkal, hanem azok egyszerű (akkor még) fénymásolásával megoldva. Nagy örömömre

1987. október 10-én a Szabadkai Történelmi Levéltár munkatársaival a városháza hivatali bejárata előtt. *Guggolnak balról jobbra:* Lalia Gábor, Dobos János, Dubajić Milan, Gerhardt Rudolf. *Állnak az első sorban (b-j):* Gabrić Dragica, Ivanković Jelena, Apró Erzsébet, Lakatos Magda, Ivánovics Erzsébet, Remeš Ana, Prijić Smilja, Mandić Zorica, Magyar László.
Mögöttük állnak balról jobbra: Babić Nevena, Matijević Zolna, László Rózsa, Ulmer Gáspár.

ez meg is valósult, és én is aktív szereplője, szervezője voltam ennek a levéltári kezdeményezésnek. Ma már ezt a levéltári munkát levéltár-pedagógiának nevezzük. Szabadkán abban az iskolában volt az első ilyen rendezvény – Ratko Jakšić igazgató kérésére –, ahová az én gyerekeim is jártak. Levéltári órákat a tantervhez kapcsolódva a harmadikosoknak és a hatodikosoknak, valamint a gimnázium művelődésszervezői osztálya diákjainak magyar és szerb nyelven is tartottunk a levéltárban. Az alsósoknak én még az iskolájukban is. Az egyik ott dolgozó tanító néni osztályában kezdtem. Ő szomszédunk volt, és először ő mesélt nekem az iskoláról, ahol kisiskolásként és képzős korában is tanult, s ahol korábban a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek iskolája és zárdája működött. Így kezdődött, hogy később komolyabban is foglalkoztam az iskola történetével, s tanulmányokat is publikáltam róla a Bács-Kiskun Megyei Levéltár évkönyvében, valamint a *Bácsország – Vajdasági Honismereti Szemle* című lapban.

KE: *A véletlen hozta pályaválasztás miért lett tartós? Mi vonzott a levéltáros pályában?*

AE: Esetemben tényleg az a kérdés, hogy hogy maradtam ezen a pályán. A Történelmi Levéltárban eltöltött kétéves gyakornoki időm alatt mentorom, Ulmer Gáspár főlevéltáros (akit mindenki csak Ulmer bácsinak hívott) szerettette meg velem a levéltárosi munkát. Tanulmányaimat az ő biztatására, munka mellett Szabadkán folytattam, hogy főiskolai végzettségem legyen. 1972-ben Belgrádban, Szerbia Levéltárában segédlevéltárosi szakvizsgát tettem, 1989-ben pedig, főiskolai végzettségű segédlevéltárosi oklevelet kaptam.

Közben arról álmodoztam, hogy valamikor majd levéltárosi egyetemi diplomát is szerzek. Sajnos, a régi Jugoszláviában levéltáros képzés csak Zágrábban volt, oda meg nem mehettem el a két kicsi gyermek és a munka mellett, így akkor erről lemondtam. Akkor még nem tudhattam, hogy hogyan válhat valóra, hogy levéltárosi végzettségem legyen. Jóval később az MLE segítségével, Szögi László MLE-elnök és Tóth Ágnes igazgatóm ösztönzésére ez is megvalósult, 2005-ben Budapesten, az ELTE Bölcsészettudományi Karán szereztem oklevelet.

KE: *Hogyan kezdődött gyakorlatban a levéltári pályafutásod? Milyen feladatokat láttál el? Mi volt az első nagyobb munkád?*

AE: Szabadkán segédlevéltárosi, majd főiskolai végzettségű segédlevéltárosi munkakörben dolgoztam 1993 szeptemberéig. Első munkám 1970 nyarán a városháza felsőbb emeletéről az udvarra ledobált iratok szétválogatása volt. Ez valójában egy engedély nélkül végzett selejtezés utáni iratmentés volt, amire még ma is jól emlékszem. Mindannyian (talán tízen) álltunk, ültünk a papírkupac körül, illetve a tetején, és Ulmer Gáspár főlevéltáros és Vojnović Emil igazgató helyszíni utasításai alapján válogattuk az iratokat, majd ládákba, kosarakba tettük. A „finomabb" válogatást, rendszerezést és magát a rendezést már fent, a levéltár helyiségeiben, a városháza IV. emeletén, a nagy asztalon végeztük. Ekkor, tőlük tanultam meg, az iratokat keletkeztetője, formai jegyei, tartalma vagy éppen más kritériumok alapján szétválogatni. Ahogy azt is, hogy mi az irattári szám, a jelzet, az iktatóbélyegző, a pecsétlenyomat, a fond, az iktatószám, a kronológia vagy betűrend szerinti rendezés, illetve más hasonlóan fontos levéltári szakkifejezés.

Ulmer bácsi Szabadka szabad királyi város magisztrátusának feudális kori közigazgatási (acta politica) iratait (1779–1848) rendezte darabszinten ekkoriban. Ebbe a munkába az 1838-as iratok rendezésénél kapcsolódtam be és az 1849-esekkel fejeztem be. A sorrendre már nem emlékszem, de rendeztem még úriszéki iratokat, majd a polgári korból a szabadkai árvaszék, az iskolaszék, a tanfelügyelőség, több általános, közép- és főiskola, továbbá közművelődési szervezetek, különböző testületek és egyesületek, a kerületi társadalombiztosító intézet iratait. Nem maradtak ki a községi, nagyközségi iratok sem, és az 1944 októbere után alakult népbizottságok községi, városi, járási és körzeti szinten keletkezett iratai sem. A feudális kori iratokat rendezve tanultam meg az egyes aktákat ügyiraton belül keletkezési sorrendbe rakni és lapszámozni őket. A rendezéssel párhuzamosan megtanultam sok más részfeladatot is és a munkához kapcsolódó fogalmakat, illetve az első állományvédelmi ismereteket is.

KE: *Szabadka után Kecskemét következett az életutadon. Mekkora váltás volt ez a pályádon?*

AE: Magyarországra költözésünket megelőzte, hogy 1992-ben a lányunk egyetemre indult Budapestre. Az öcsém vette pártfogásba, aki már ott élt a családjával, ugyanis az egyetem elvégzése után a fővárosban maradt. Tanulmányai befejezése után pedig a lányunk is Budapesten maradt. A férjem 1992-ben a győri bábszínházhoz szerződött, az akkor 16 éves fiunk és én akkor még otthon maradtunk. 1993 nyarán élve a lehetőséggel, az öcsém segítségével szerveztük meg az áttelepülésünket Magyarországra. Egy Győrben töltött év után a férjemet Kecskemétre hívta a bábszínház igazgatója, és 1993

őszén át is szerződött ide. A színház vezetőinek segítségével bérelt lakást is kaptunk, ahol fél évig se laktunk, mert saját lakást vásároltunk. Így már én is Kecskeméten kerestem állást, levéltárosi munkát. Amikor 1993-ban családommal végleg átköltöztünk, a megyei levéltár igazgatója, Iványosi-Szabó Tibor még nem tudott alkalmazni, mert nem készült még el a levéltár Klapka utcai új épülete. Javaslatára és segítségével kerültem a Katona József Megyei Múzeumi Szervezetbe, ahol akkor Bárth János volt az igazgató. Ő néprajzos volt és Erdély mellett a Vajdaságban is kutatott, és Magyar László kollégámat a szabadkai levéltárban ismerte meg. A múzeumban gyűjteménykezelőként a fotógyűjtemény nyilvántartását vezettem, és ami miatt levéltárosként számított a munkámra, az a 18. századi iratok olvasása volt, ugyanis akkor készítette a *Kalocsai kontraktusok* (Kalocsa, 1997) című forráskiadványt, és az elkészült kéziratot korrektúráztam (a 18. és 19. századi iratok átgépelésének helyességét – betűhű átírását – hasonlítottam össze az eredetivel). Helyileg a titkárságon dolgozva beleláttam a múzeum napi igazgatási és szervezési feladataiba is, a kiállítások rendezése körüli munkákba, és így a protokoll-listák alapján megismerkedtem a város kulturális intézményeivel, a meghívók szétküldése révén pedig a megyei és városi közigazgatás vezetőinek nevével, valamint a múzeummal együtt dolgozó megyei önkormányzat és a művelődési osztály vezetőivel, akikkel aztán később a levéltári munkám során is kapcsolatba kerültem.

A Bács-Kiskun Megyei Levéltárba 1995 őszén kerültem. Itt ismerkedtem meg a Bács-Kiskun megyei, a Bács-Bodrog vármegyei, a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei irategyüttesekkel, az itteni levéltári nyilvántartásokkal, a kutató- és ügyfélszolgálati munkával.

Úgy érzem, hogy előnyös volt számomra, hogy mind a két ország levéltáraiban dolgoztam. Megismertem a jugoszláv, a szerbiai, a vajdasági, majd pedig a magyarországi levéltári törvénykezést és az ezek alapján végzett munkát. Nagy eltérést nem tapasztaltam, ami meg új volt számomra, azt megtanultam. Gyakorlati munkám alapján elmondhatom, hogy a Vajdaságban erősebbnek éreztem a levéltári gyűjtőterületen működő iratképzők és azok irattárainak az ellenőrzését. Magyarországon az országon, vármegyén és levéltáron belül őrzött levéltári anyag egységes rendszere és rendezési elve ragadott meg. Itt nagyon jónak tartom a levéltárakban dolgozók szakmai képzését.

Jónak tartom azt is, hogy bizonyos időszakonként pár hónapos vagy egy-két éves szakmai továbbképzéseket is szerveznek levéltári kezelőknek, segédlevéltárosoknak és levéltárakban dolgozó más szakemberek részére is a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, illetve Budapest Főváros Levéltárában, nemcsak a magyarországi, hanem határon túli levéltárakban dolgozók részére is. Ilyesmi korábban nem volt.

Kecskeméten az első munkám a Bácsalmási Járási Tanács VB szakigazgatási szervei iratainak középszintre rendezése és áttekintő raktári jegyzék készítése volt. Ezzel a munkával párhuzamosan adatgyűjtést is végeztem *A nemzetiségi oktatás a tanácsrendszerben az egykori Bácsalmási járás területén* címmel. Fokozatosan tanultam bele a levéltári anyag rendszerébe, a raktározás belső rendjébe. Megismertem a közigazgatás múltbéli és mostani irattározási rendjét, az iratképző szervek alá- és fölérendeltségét. Később, a napi igazgatóhelyettesi feladatok mellett a munkám a levéltári anyag nyilvántartásának vezetésével és valamennyi kiadványi munkával is bővült.

A munka menetében a különbség a kecskeméti és a szabadkai munka között a levéltári anyag állapotában, keletkezési helyének sajátosságaiban mutatkozott meg. A megye közigazgatását, járásait és községeit kellett megtanulnom. Az iratrendezés és a segédletkészítés folyamata mind a két helyen ugyanaz volt. Itt több rendezéshez kapcsolódó szakirodalom állt rendelkezésemre.

KE: *Voltak-e, s ha igen, kik a pályádon meghatározó tanárok, elődök? Miben hatottak Rád?*

AE: Említettem, hogy a pályám alakulásában különös szerepe volt két tanítóképzős tanáromnak, Györe Kornélnak, aki földrajzot, illetve Pálinkás Józsefnek, aki történelmet tanított.

Az első naptól kezdve egy irodában dolgoztam mentorommal, Ulmer Gáspárral és Milodánovics Mária segédlevéltárossal. Ulmer bácsi akkoriban óraadó tanár is volt, latint tanított a gimnáziumban. Diákjainak levéltári óráit a mi irodánkban tartotta. Latin nyelvű felterjesztéseket, beadványokat, városi testületi jegyzőkönyveket láthattak eredetiben. Ő tájékoztatta és hasznos tanácsokkal látta el a különböző kutatási témával levéltárba érkező diákokat és tudományos kutatást végző felnőtteket. A rövid várostörténeti előadásokat, iratismertetőket, beszélgetéseket én is hallgathattam. A szemléltetett iratokat Máriával közösen készítettük elő, így tőle pedig az igen szerteágazó kutató- és ügyfélszolgálati munkát és a különböző iratképző szervek iratkezelési és irattározási rendszerét tanultam meg. Ulmer Gáspár nagy tudású, több nyelvet beszélő levéltáros, szorgalmas és önzetlen tanító, észrevétlenül is utánpótlást nevelő kolléga volt. Folyamatosan tanult és tanított, munkára, lelkiismeretességre és pontosságra nevelt. Vele kezdtem értekezletekre, szakmai továbbképzésekre járni Újvidékre a központi, azaz a Tartományi Levéltárba (ma Vajdasági Levéltár), ahol megismerkedtem Sredoje Lalić levéltári tanácsossal, vezető szakfelügyelővel. A vele való munka során alaposabban kezdtem foglalkozni a levéltári törvényekkel, rendeletekkel, utasításokkal, megtanultam a levéltári nyilvántartások vezetésének újabb formáit és módszereit, a fondok iratképzők tevékenysége szerinti rendszerbe sorolását, a tudományos-tájékoztató segédletek készítésének legújabb követelményeit.

Mgr. Dobos János (magiszter fokozata volt, tudományos fokozat/mesterfokozat, tudós tanár, a doktori fokozatnál alacsonyabb cím) történész, levéltáros, levéltári tanácsos Zentáról került a szabadkai levéltárba. Segítségével az iratok értékelésébe, az oklevelek paleográfiai-oklevéltani bemutatásába nyertem betekintést.

Magyar László német nyelvtanári végzettségű levéltáros kollégámmal majdnem húsz évig dolgoztam együtt Szabadkán. Tőle hallottam először arról, hogyan kell elkészíteni és milyen a jól előkészített kutatási terv hazai és külföldi levéltárban végzendő kutatáshoz; milyen adatokat kell feljegyezni rendezés és ügyfélszolgálati munka közben saját mindentudó füzetünkbe („tefter"), hogy eredményesebben tudjuk tájékoztatni a hozzánk forduló kutatókat; vagy, hogy segítségünkre legyen összefoglalót, tartalmi kivonatot írnunk egy-egy dokumentumról vagy irategyüttesről.

Az 1960-as és 1970-es években a szabadkai levéltárból Vojnović Emil és Ulmer Gáspár az országos nemzetközi kapcsolatok keretében Bécsbe és Budapestre jártak a központi állami szervek iratait kutatni. Mind a ketten a szerb és a magyar nyelven kívül latin

és német nyelvtudással is rendelkeztek. Úti beszámolóikat érdeklődéssel hallgattam, a város múltjához gyűjtött iratok fénymásolatainak jegyzékét együtt készítettük. Vojnović Emil 1973-ban, Ulmer Gáspár 1979-ben vonult nyugdíjba, tehát nem egész egy évtizedet töltöttem velük. Tőlük hallottam először a neves levéltárosokról, Ember Győzőről és Ivan Beucról, a zágrábi szaktekintélyről.

A következő évtizedben Pálinkás József, iskolatörténettel is foglalkozó tanárom és tanítóképzős igazgatóm lett két évig az igazgatóm a levéltárban is. Az ő ideje alatt az iskolai fondok rendezése kiemelt szerepet kapott a munkámban.

Milan Dubajić 1977-től 1993-ig volt a szabadkai levéltár igazgatója, aki mellett az elvégzett munka belső ellenőrzésébe tanultam bele, a havi, a negyedéves, az éves munkatervek és beszámolók, a statisztikai jelentések készítésébe. A rendezés mellett a fondok nyilvántartásait, a fonddossziékat, a fondok munkakartonjait vezettem.

KE: *Az eddig elhangzottakból kiderült számomra, hogy nagyon sok új ismeretet fiatal kezdőként, de később, tapasztaltabb, új munkatársként is, a gyakorlatban sajátítottál el, ahogy az is, hogy a legapróbb dolgokból is képes voltál tanulni. Ezt az ismeretszerzést szakmai kapcsolatok kísérték. Ezt ösztönözték a feletteseid, ha jól értem.*

AE: Igen, az ösztönzést és a lehetőséget is megkaptam mind Szabadkán, mind Kecskeméten. Utóbbi helyen a múzeum új munkatársaként Bárth János igazgató úrtól a kiadványi munkába és más múzeumi feladatokba, mint pl. az ásatási és a kiállításszervezési munkálatokba is beleláttam. A kapcsolatépítésben Laczkó János igazgatóhelyettes is nagy segítségemre volt. Hívtak és mentem velük a városi és megyei rendezvényekre, így például 1995-ben a megyei levéltár Klapka utcai új épületének átadási ünnepségére. Ezek mellett más jószándékú emberi segítséget és tanácsot is kaptam tőle és több múzeumi kollégától is, hogy minél előbb be tudjak, illetve a családommal be tudjunk illeszkedni a „kecskeméti létbe".

Amint elkészült a levéltár, Iványosi-Szabó Tibor igazgató úr 1995 őszén át is kért a múzeumból. Tóth Ágnes igazgatóhelyettesnek és Papp Imréné Mártinak, a Klapka utcai csoport vezetőjének önzetlen segítségével ismertem meg a levéltárat a Klapka utcai csoporthoz tartozva.

Blazovich László igazgató úr a szabadkai ismeretség után itt is figyelt a munkámra. Jártam a Csongrád Megyei Levéltár rendezvényeire, tőle kaptam először meghívást előadások tartására Szegeden, illetve az MLE rendezvényein, pl. a vajdasági levéltári segédletkészítés elméletéről és gyakorlatáról, máskor a Bács-Kiskun Megyei Levéltár közművelődési tevékenységéről. Publikációs tevékenységem is az ő biztatására és segítségével indult el, majd pedig Iványosi-Szabó Tibor, Tóth Ágnes és Szabó Attila igazgatók ideje alatt folytatódott, sőt Gecsényi Lajos, Kollega Tarsoly István, Á. Varga László, Szögi László és mások felkérésére országos szintű kiadványokban is jelenhettek meg írásaim.

Tóth Ágnes Iványosi úr nyugdíjba vonulása után lett az igazgatóm. Az ő bizalmának köszönhetően 1996 őszétől igazgatóhelyettesi feladatokat láttam el, segítettem tervei megvalósításában. Az új épületbe költözés után a levéltári anyag végleges helyére került, ezért az iratrendezési feladatok területén kiemelt célja volt a még rendezetlen fondok és állagok középszintre rendezése, selejtezéssel egybekötve, majd egyszerű vagy áttekintő

raktári jegyzékek készítése, raktári és topográfiai mutatókkal. Folytatta elődje publikációs tervét, a rendszeresen megjelenő *Bács-Kiskun megye múltjából* című évkönyvsorozat, a *Forrásközlemények* és a *Levéltári Füzetek* elnevezésű kiadványok készítését, amelyekben levéltárosaink és külső munkatársak is publikáltak. Újított is az évkönyv és a *Forrásközlemények* tartalmán. Tematikus számok jelentek meg jeles eseményekhez, évfordulókhoz kapcsolódva. Változtatott külső megjelenésükön, tipográfiájukon is, színesebbek, tetszetősebbek lettek. 1996-ban jelent meg a levéltár új kiadványsorozata, a *Segédletek* (az utolsó száma, a 7. pedig 2003-ban). Bevezette a Magyar Tudomány Napjához kapcsolódva a Levéltári Napok megrendezését, ahova mindig országosan elismert és ismert kutatót, szakembert is meghívott előadónak saját levéltárosaink mellett. Kiállításokat szerveztünk, kiállítási katalógussal.

Tóth Ágnes segítségével az országos levéltári hálózat munkáját is megismerhettem, és más külső munkákba is bekapcsolódtam, pl. a Kollega Tarsoly István főszerkesztésével megvalósult *Révai új lexikona* kiadványaiba a volt Bács-Bodrog vármegye településeiről írott szócikkekkel, majd pedig ismertetőket írtam Bács-Bodrog, Temes és Torontál vármegyék levéltárairól a Kosáry Domokos-féle *Bevezetés Magyarország történetének levéltári forrásaiba és irodalmába* című kötetekbe. Tóth Ágnes 2002-ben ment át a levéltárból az MTA Kisebbségkutató Intézetébe, amelynek kutatója, majd igazgatója is volt. A magyarországi németek történetéhez kapcsolódó kutatásaiba engem is bevont. Amióta pedig nyugdíjas vagyok, a vele való munka eredményeként több közös munkával készült kiadvány is megjelent.

Szabó Attila igazgató mellett is 2003-tól igazgatóhelyettesként folytathattam a munkámat és az egyetemet is ekkor fejeztem be. A levéltári fondok és állagok nyilvántartását továbbra is az én vezetésemmel végeztük.

KE: *Említetted korábban, hogy nagy álmod volt az egyetemi levéltári képzés, a levéltáros diploma, s hogy ez végül megvalósult. Ennyi gyakorlati tapasztalattal miért volt ez fontos számodra?*

AE: Amikor Kecskeméten kezdtem dolgozni, éreztem, hogy szükségem lenne szakirányú felsőfokú diplomára, különösen akkor, amikor igazgatóhelyettesi megbízást kaptam. Motivált a lehetőség, hogy itt akár meg is szerezhetem a szükséges végzettséget. A sokévi gyakorlatból a sokrétű levéltári feladatokat ismertem és tudtam az események történeti hátterét is, leginkább csak azokat, amelyek a szabadkai iratokhoz és a város történetéhez kapcsolódtak. Az egyetemi tanulmányaim alatt izgalmasnak tartottam, hogy módszeresen megtanulhatom, hogy mi miért és miért úgy történt a különböző történelmi korokban. Örömmel tanultam. Élmény volt számomra az oklevéltani ismeretek, a kronológia, a latin, a német és a magyar iratolvasási órák, a kormányzattörténet, levéltártörténet, levéltárelmélet és a történeti földrajz is. A legnehezebb tantárgy az egyháztörténet volt, mert ez teljesen új volt számomra. A latin iratolvasás terén pedig Csala (Bernád) Rita és Hegedüs Zoltán csoporttársaim segítsége nélkül nehezen boldogultam volna.

KE: *Hogy valósult meg a képzés a gyakorlatban?*

AE: Az ELTE-n az MLE anyagi támogatásával és több ember segítő szándékával 2000-ben indult a kiegészítő levéltáros képzés, esti tagozaton. Szögi László elnök úr Takács

Edittel, az egyesület titkárával összegyűjtötték azokat a levéltárban dolgozó felsőfokú végzettségű levéltárosokat, akiknek még nem volt levéltár szakos diplomája. Én a felvételire Tóth Ági biztatására ötven évesen indultam el. *Bács-Bodrog vármegye levéltárának ismertetése* címmel írtam a szakdolgozatomat, témavezetőm Szögi László egyetemi docens, bírálóm pedig Petri Edit tanárnő volt. Így valósult meg az a fiatalkori álmom, amit az elején említettem. Sosem felejtem el tanáraimat, csoporttársaimat! Összetartottunk, segítettünk egymásnak, amiben csak tudtunk, és a mai napig kapcsolatban vagyunk.

KE: *Sokakkal dolgoztál együtt, projektekben is részt vettél, publikáltál is. Emeld ki néhány meghatározó munkádat a sok közül!*

AE: Tóth Ágit már említettem, de voltak más együttműködések is. Szögi Lászlótól, az MLE akkori elnökétől és Á. Varga László BFL-főigazgatótól Fodor Istvánnal, a zentai levéltár igazgatójával közösen kaptunk felkérést. A feladatunk az volt, hogy készítsük el a vajdasági levéltárak 1918-ig keletkezett, magyar provenienciájú fondjainak és állagainak jegyzékét, amely 2008-ban jelent meg. 2011-ben pedig a MTA TTI Magyar–Szerb Akadémiai Bizottság magyar tagozata elnökének felkérésére szerkesztőbizottsági tagja voltam a Fodor István által szerkesztett fondjegyzéknek, ami pedig 2012-ben jelent meg (Zenta–Szeged) magyar és szerb nyelven (*Fondjegyzék a Bánát, Bácska és Baranya katonai közigazgatása tanulmányozás*ához*).* Az 1944–1945 időszakra vonatkozóan a vajdasági levéltárakban őrzött fondok jegyzékét tartalmazza. Stevan Mačković igazgatótól a *Szabadkai Történelmi Levéltár Levéltári Kalauza I.* magyar nyelvű kiadványának lektorálására és szerkesztésére kaptam megbízást, ami 2016-ban jelent meg.

Gecsényi Lajos főigazgató úr a már említett Kosáry Domokos-féle kötetekbe kért tőlem ismertetőket. Említem a Turul folyóiratot is, ide éppen tőled, a folyóirat akkori felelős szerkesztőjétől kaptam felkérést, hogy a vajdasági anyakönyvi kutatási lehetőségekről írjak. Majd pedig a Levéltári Szemlébe készítettem ismertetőt Bernád Rita sokrétű és gazdag levéltárosi és kutatói tevékenysége során megjelent könyveiről, a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Csíkszeredai Gyűjtőlevéltára repertóriumáról és az erdélyi püspökök gyulafehérvári székesegyházáról megjelent forráskiadványról, valamint Tóth Ágnes *Németek Magyarországon 1950–1970* címmel megjelent könyvéről.

Fábián Borbála bajai kutatótól, Bács-Bodrog vármegye közigazgatás-történetéhez kapcsolódó, illetve vajdasági iskola- és ipartörténeti cikkek írására kaptam felkérést, és a *Bácsország* több számában is jelentek meg írásaim. Borbálát még a Bács-Kiskun Megyei Levéltár fiatal és rendszeres kutatójaként ismertem meg. Később ő lett a Szabadkán megjelenő *Bácsország* olvasószerkesztője, s többek között a szegedi székhelyű Délvidék Kutató Központ tagja is.

KE: *Igazgatóhelyettesi éveid alatt a Bács-Kiskun Megyei Levéltár több kihívással is találkozott. Melyek voltak a legjelentősebbek?*

AE: Nagy kihívás volt számomra 1999-ben az MLE vándorgyűlésének Kecskeméten való megszervezése, amelyen 310 vendég vett részt. Egészen más jellegű feladat, de szintén próbatétel volt a levéltár új fondjegyzékének elkészítése. Miután új épületben, korszerű raktárakba került a Klapka utcai csoport kezelésében lévő anyag egyik része, és a részlegeknél is volt iratgyarapodás, iratrendezés, raktárrendezés, ezáltal pedig a fondok

évköre és mennyiségi adatai is megváltoztak. Az intézményi fond- és állagnyilvántartást én vezettem, átláttam a teljes anyagot, ami arra ösztönzött, hogy elkészítsük a levéltár új fond- és állagjegyzékét. Intézményi összefogás eredménye volt, hogy 2002-ben meg is jelent harmadik, bővített és átdolgozott kiadása, amit Dóka Klára lektorált.

Kihívás volt az is, amikor levéltárunk I. Levéltári Napjára készülve kutatást végeztem Bács-Kiskun megye alakulásáról és az 50 éves Bács-Kiskun Megyei Levéltár történetéről – előadás, kiállításrendezés, kiállításvezető írása kapcsolódott hozzá.

Említhetem még a levéltári kiadványok szerkesztését. Közülük is kiemelném, amikor több évi munka eredményeként Iványosi-Szabó Tibor nyugdíjasként elkészítette a kecskeméti testamentumokról írt tanulmányát és a *Forrásközlemények* sorozatban való közzétételre előkészítette a forrásokat, hogy erre a pályázatokat elkészítsem és három éven keresztül tartsam a kapcsolatot a szerzővel és a nyomdával. A 2. és 3. kötetet én szerkesztettem. A testamentumok forrásértékéről intézményünk Levéltári Napján elhangzott előadásom kiegészített változata 2006-ban a *Turul* folyóiratban jelent meg.

KE: *Nagy váltás, nagy fordulat volt a levéltárakban az informatika térhódítása. Emlékeid szerint, hogy jelent meg ez a levéltáros szakmában, illetve konkrétan a szabadkai és a Bács-Kiskun Megyei Levéltárban a számítógépes munkavégzés és később a digitalizálás?*

AE: Az 1970-es évektől az 1990-es évek elejéig még hagyományos írógépen írtam a raktári jegyzékeket, beszámolókat. A leltárkönyvbe szigorú előírás szerint tollal-tintával vezettem a fondok nyilvántartását és lyukkártyákat töltöttem ki. Azokat használva készítettem az éves statisztikai beszámolókat. A szabadkai levéltárban legelőször a titkárságon és a mi szobánkban volt egy-egy számítógép, amit én is használhattam. Az unokaöcsém informatikát tanult és érettségi szakdolgozatához segítségemmel írt egy számítógépes levéltári nyilvántartó programot, amihez a fondok és állagok lyukkártyáin szereplő adatokat és a statisztikai adatszolgáltatáshoz szükséges információkat használtuk fel.

Majd később, de már Kecskeméten a múzeumban volt saját számítógépem, és fiatal kolléganőm segítségével tanultam meg azt a szövegszerkesztő programot, amivel dolgoztunk. A kecskeméti levéltárban kezdetben még szintén írógépen készítettem a raktári jegyzékeket, a munkaterveket és beszámolókat pedig kézzel. Amikor igazgatóhelyettes lettem, akkor már én is számítógépen dolgoztam. A legszükségesebb számítógépes ismereteket előbb a levéltár informatikusától tanultam meg, majd pedig az ECDL vizsgára való felkészítést és a szerteágazó gyakorlati ismereteket Mudri Andor kiadványkészítő és kiállításrendező kollégám türelmének köszönhetően sajátítottam el, és 2007-ben a vizsgát is letettem.

A levéltár saját költségvetését pályázati forrással kiegészítve tudta biztosítani, hogy minden munkatárs számítógépet kapjon. Nagyobb informatikai fejlesztésre 2003-ban nyílt lehetőség és sikerült egy jó minőségű központi számítógépet vásárolni, valamint négy további munkaállomást korszerűsíteni és számítógéppel ellátni. Egy gép állt a kutatók rendelkezésére, az adatbázisok kutatótermi használatához. A honlap fejlesztésére és korszerűbbé tételére szintén pályázati forrásból volt lehetőség. A honlapra felkerülő tartalom folyamatosan bővült.

Később még otthoni munkához is volt lehetőségünk számítógépre pályázni. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium „Az információs műveltség térnyeréséért" című pályázatának köszönhetően 2003 őszétől három évre a közgyűjteményi dolgozók, így én is lehetőséget kaptam ingyenes otthoni internet elérésére.

KE: *Költözött-e, építkezett-e a levéltár (akár a szabadkai, akár a kecskeméti)? Mi volt ennek az oka? Mely hely(ek)re és hogy zajlott ez a folyamat?*

AE: Szabadkán is történt költözés, de főleg csak a városháza épületén belül volt nagyobb raktárátalakítás, korszerűsítés, raktárrendezés, miután a faállványokat fémállvánnyal válthattuk fel. Ezenkívül volt még költözés a szabadkai bíróság épületének pincéjében kialakított új levéltári raktárba, és Topolyán, amikor ott is kapott egy raktárépületet a levéltár.

A Bács-Kiskun Megyei Levéltárnak a székhelye Kecskeméten a városháza épületében volt. Részlegei vannak Kiskunfélegyházán, Kiskunhalason és most már Baján is. Kecskeméten a városházán a levéltár iratanyagának gerincét Kecskemét Város Levéltárának iratai alkották. A Klapka utcai részleg az újabb kori iratokat őrizte a (vár)megye területén működő különböző iratképzőktől. Az 1990-es években innen kellett kiköltöztetni az iratokat az egyik elhagyott laktanya épületébe, addig, amíg a régi épületet lebontják és a helyén az új emeletes épület elkészül. A munka nem állt le, sőt a kiköltözés alatt a kárpótlási törvény megjelenése utáni magas számú ügyfélforgalmat is főleg ott bonyolították le a kollégák. A visszaköltözés örömteli, de nagy munka volt.

Kecskeméten még a városháza pincéjéből is át kellett szállítani az iratokat egy száraz helyre, majd pedig Jakabszállásról a volt tanyasi iskolaépületből, a fűtetlen külső raktárból kerültek be az iratok a Klapka utcai épületbe, amelynek raktárbővítési lehetőségeiről 2004–2005-ben több elemzést és tervet is készítettünk. Szerettük volna, hogy a Klapka utcai épület melletti telken új raktár épüljön, mert az összeépíthető lett volna a meglévő raktárral, és ott 14–15 ezer ifm-nyi anyag fért volna el. Sajnos a fenntartó elállt az építkezéstől.

KE: *Említetted, hogy szakfelügyelőként is dolgoztál. Mely megyék tartoztak hozzád? Mik voltak a főbb tapasztalataid az ellenőrzéseket illetően?*

AE: Lakos János vezető szakfelügyelő irányításával dolgoztunk, pontosan nem emlékszem, talán tízen. Én a Békés, a Csongrád és a Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltárakat, valamint a Szegedi Tudományegyetem Levéltárát látogattam. Az éves tervben megállapított szempontok szerint végeztük az ellenőrzést. A korábbi években feltárt hiányosságok felszámolására tett intézkedéseket is véleményeztük. A négy levéltár különböző helyzetben volt, de nem emlékszem, hogy valahol is találkoztam volna kirívó vagy nagyon elmarasztalandó esetekkel. A közművelődési feladatok ellátása, a diákokkal való munka és a levéltárnak a környező települések művelődési életébe való bekapcsolódása volt figyelemre méltó mind a három helyen. A Békés Megyei Levéltárban talán minőségben és mennyiségben is eltért ez a munka attól, amit én általában addig tapasztaltam. Szolnokon új épületben működött a levéltár, jó körülmények között dolgoztak, Gyulán és Békésben sem tapasztaltam említésre való hiányosságot. Szegeden a megyei levéltár több telephelyen működött, és raktározási gondjaik voltak, az egyetemi levéltárban

pedig akkor éppen a raktári rend kialakításán dolgoztak és a fondjegyzék elkészítése volt aktuális feladat, így arra tettem javaslatot.

KE: *Részt vettél-e a levéltáros egyesületek – MLE, ÖLT stb. – munkájában, illetve vándorgyűlésein? Ha igen, mi volt ezeknek a találkozóknak a jelentősége? Viseltél-e tisztséget?*

AE: Kezdetektől fogva tagja voltam a Vajdasági Levéltári Dolgozók Egyesületének (VLDE). Levéltáramat képviselve jártam nemcsak a vajdasági, hanem a szerbiai és a jugoszláviai, országos szintű szakmai konferenciákra, levéltári kongresszusra, ahol találkoztam a kollégákkal, hallottam más levéltárak munkájáról, eredményeikről és a felmerülő problémákról.

A Szabadka és Szeged városok között meglévő testvérvárosi kapcsolat révén a szabadkai levéltárnak a Csongrád Megyei Levéltárral alakult ki nemzetközi szakmai együttműködése. Az MLE a vándorgyűlését 1993 tavaszán Szegeden tartotta, és Blazovich Lászlónak, a levéltár igazgatójának, illetve az egyesület elnökének meghívására a vajdasági vendégek között én is ott voltam Szabadkáról. Ott ismerkedtem meg a Bács-Kiskun Megyei Levéltár levéltárosaival és igazgatójával, Iványosi-Szabó Tiborral. 1995-től, amikor már a kecskeméti levéltárban dolgoztam, tagja lettem az MLE-nek és azóta is az egyesület tagja vagyok. Két cikluson keresztül az egyesület választmányának is tagja voltam. Az Állományvédelmi Szekciónak pedig aktív tagja, közreműködője vagyok; munkájukat és eredményeiket nyugdíjasként is figyelemmel kísérem. Az igazgatóval együtt vagy igazgatóhelyettesként az ÖLT értekezletein többször is részt vettem.

KE: *Helyzetedből adódóan is szervezője és részese voltál a nemzetközi kapcsolatoknak. Milyen feladatok voltak ezek, milyen együttműködések? És milyen eredménnyel jártak?*

AE: A tudományos kutatást is végző és publikáló vajdasági levéltárosok a Magyarország és Jugoszlávia között létrejött nemzetközi együttműködési szerződésnek köszönhetően, úgy emlékszem, a 60-as, 70-es években már kutattak Budapesten és Bécsben a központi kormányszervek irataiban. Magyarországi kutatók pedig a jugoszláviai, illetve főleg a vajdasági levéltárakban, és ilyen kutatás eredménye levéltárunk 1988-ban Kecskeméten megjelent kiadványa, *A mai Bács-Kiskun megye az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején,* amelyet Iványosi-Szabó Tibor szerkesztett.

Amint említettem, a szabadkai levéltárnak az 1980-as évektől a Csongrád Megyei Levéltárral alakult ki nemzetközi kapcsolata. Ahogy én emlékszem, a 90-es évek vége felé a levéltárak nemzetközi kapcsolatai is megszaporodtak.

Előbb az MLE a külföldi országok levéltáros egyesületeivel, majd a megyei levéltárak a Magyarországgal szomszédos országok levéltáraival vették fel a kapcsolatot, ami levéltári kutatási lehetőségben, egymás szakmai tanácskozásain való részvételben, kiadványcserében, közös kiadványok készítésében nyilvánult meg.

A vajdasági levéltárosok először 2003-ban képviseltették magukat a Bács-Kiskun Megyei Levéltár Levéltári Napján. 2004 júniusában az MLE országos küldöttségével egyhetes tanulmányúton voltunk a Vajdaság levéltáraiban és Újvidéken a Tartományi Parlament Oktatási és Művelődési Titkárság vezetőinél, és csak ezután, 2004 őszétől vált hivatalossá a Bács-Kiskun Megyei Levéltár együttműködése Szabadka, Zenta, Pancsova történelmi levéltáraival, 2005 januárjától pedig a Tartományi Levéltárral is. Amikor pedig

a vajdasági egyesület munkája 2005-ben újra indult, és elnöke Fodor István lett, nem csak hivatalossá, de élőbbé is vált a kapcsolat az egyesületek között. 2005-ben a Vajdaságban is elindult a közös segédletkészítési munka, Á. Varga László a Kárpát-medence magyar provenienciájú levéltári forrásait összegyűjtő kiadvány sorozatszerkesztőjének elképzelései szerint, és a 2004-ben megjelent szlovákiai fond és állagjegyzék 1. kötetének mintájára a vajdasági fondjegyzéket Fodor Istvánnal közösen szerkesztettük, ami 2008-ban meg is jelent Budapest Főváros Levéltára és az MLE közös kiadásában.

Időközben, 2007-ben magyarországi előadók bevonásával és Fodor István szervezésében eredményes továbbképzést tartottunk Zentán azon vajdasági levéltári dolgozók részére, akik a magyar nyelvű „régi" iratokkal dolgoznak. Az előadók: Dóka Klára, Szögi László, Haraszti Viktor, Nagy Sándor és jómagam voltunk. A 25–30 főnyi résztvevő többsége itt hallott először magyar nyelvű levéltári szakkifejezéseket, fogalmakat. Ezek után, aki tehette, gyakorlati ismeretek és tapasztalatok megszerzése miatt a Veszprém Megyei Levéltárban tölthetett el valamennyi időt. Ezt követően meghívást kaptunk a VLDE rendezvényeire, ahol a magyarországi segédletkészítésről, a jogszolgáltatási szervek irataink rendezéséről tartottunk előadásokat. Fodor István a VLDE elnökeként működött közre az MLE és a Szerbiai Levéltárosok Egyesülete közötti együttműködési megállapodás létrejöttében, amelyet 2009. február 20-án írtak alá Belgrádban. Ezen a jeles eseményen én is ott voltam.

KE: *Sok szó esett a kapcsolatokról, és valóban tény, hogy az egyéneknek, nemcsak a tudásuknak, de a személyiségüknek is meghatározó szerepe lehet a szakmai életben. Idézz fel kortárs vagy akár a fiatalabb nemzedékből való kollégákat, akiket meghatározó szerepűnek tartasz a levéltárügy szempontjából, illetve olyan szakembereket, akik egy-egy területen véleményed szerint jelentőset alkottak, becsülendő eredményt értek el, vagy akikre egész egyszerűen csak szívesen emlékszel.*

AE: Szerencsére sok ilyen ember volt és van is körülöttem. Az eddig említett kollégáimon kívül többekkel is dolgoztam együtt vagy munkásságukat jól ismerem. Sajnos, mindenkit nem említhetek, ezért csak a legközelebbi munkatársakat sorolom. Szabadkáról még Matijević Zolnát említeném, aki tanítványom volt, egy irodában dolgoztunk, kezdetben a szabadkai városi tanács iratait rendezte, majd német nyelvtudásának köszönhetően a város abszolutizmus kori levéltárát is. Zentáról pedig Szűgyi Ferenc és Molnár Tibor levéltárosokat emelném ki, a velük végzett közös munkánk miatt, úgymint az előbb már említett 1944–45-ös vajdasági fondjegyzék készítése és a szabadkai cégbíróság cégjegyzékei alapján levéltáruk illetékességi területén működő cégek adatbázisának elkészítése.

A magyarországi levéltárosok között is sokan vannak, akikkel jó volt együtt dolgozni és munkásságukat is ismerem. Legelőször személyesen még az 1980-as években a szabadkai levéltárban kutató Kollega Tarsoly Istvánnal ismerkedtem meg, 1996 után pedig már Kecskeméten mint a *Révai új lexikona* főszerkesztőjével találkoztam vele, ahogy már említettem. Több kiváló szakember, levéltár-igazgató nevét már említettem: Gecsényi Lajos, Szögi László, Á. Varga László, Lakos János. A fiatalabbak közül pedig kiemelném kolléganőmet, a kiskunfélegyházi részleg vezetőjét, Kőfalviné Ónodi Mártát.

Ő fiatal kutatója volt levéltárunknak, és egyetemi tanulmányai után mindjárt a kiskunfélegyházi részlegünkben kezdett dolgozni. Vele van közös érdeklődési körünk is: a Miasszonyunk Kalocsai Szegény Iskolanővérek története. Rajta kívül azokat a levéltárosokat emelném ki, akik egyetemi csoporttársaim is voltak, és akik munkásságát most is figyelemmel kísérem. Többükkel pedig különböző országos projektekben együtt is dolgozhattam, és akikre nagyon büszke vagyok: Bernád Rita-Magdolna, Gulyás Anita, Hegedüs Zoltán, Kovács Eleonóra, Oláh Tamás, Péntekné Unghváry Mária és Varsányi Attila.

KE: *Milyen volt a kapcsolat más megyei levéltárakkal, az OL-lel, illetve társ közgyűjteményekkel?*

AE: A Bács-Kiskun Megyei Levéltár jó kapcsolatot tartott fenn Kecskeméten a megyei, Félegyházán, Kiskunhalason és Baján pedig a városi könyvtárakkal és múzeumokkal is. Munkatársaik kutatni is jöttek levéltárunkba, publikáltak kiadványainkban, a Levéltári Napon előadásokat tartottak, közös kiállításokat és konferenciákat szerveztünk.

Örömmel mondhatom, hogy jó kapcsolatot ápoltam több kollégával is, amihez a sok közös munka is hozzájárult. Azokat emelném ki, akikkel együtt készítettük a *Példatár*at a területi általános és a települési önkormányzati levéltárak új fond(jegyzék)szerkezetéhez, ami 2009-ben jelent meg. Ők: Bán Péter, Dóka Klára, Kellner Judit, Papp Imréné, Tilcsik György. A kézirat első változatát a levéltárosok aktív részvételével és véleményezésük alapján az Országos Levéltárban készítettük el.

Voltak még más intézménybeli levéltárosok, akiket eddig nem említettem és akikkel szintén jó munkakapcsolatot ápoltam és többükkel személyes barátság is kialakult: elsőként Berkes Józsefet említeném, akivel Szabadkán dolgoztam együtt, de a 90-es évektől ő már az Országos Levéltárban volt, ahol kutatószolgálati feladatokat látott el, de a barátságunk megmaradt. Albrechtné Kunszeri Gabriellával és P. Holl Adriennel, Daróczíné Leiszt Emmával, Orosz Katával az MLE Állományvédelmi Szekciójában és a levéltárunk restaurálási feladatainak elvégzése kapcsán dolgoztam együtt. A levéltári számítógépes nyilvántartó programokkal kapcsolatban Breinich Gáborral, a gyűjtőterületi téma kapcsán Haraszti Viktorral, a fondjegyzék készítése miatt Böőr Lászlóval, Szabó Attilával, Cserna Annával, a mikrofilmezés kapcsán pedig Dobos Gyulával, Sipterné Bözsikével (Sipterné Szakállas Erzsébet – A szerk.) és Juhász Ildikóval. Az MLE választmányának valamennyi tagjával, Erdész Ádámmal, Katona Csabával, Feiszt Gyurival és másokkal is.

KE: *Milyen vezetői elveket alkalmaztál igazgatóhelyettesként a munkaszervezés és irányítás során? Hogy tudtad leginkább segíteni az intézményvezetőt és a munkatársaidat is?*

AE: Tizenkét évig voltam igazgatóhelyettes a Bács-Kiskun Megyei Levéltárban. Az igazgatók munkáját megbeszélés szerint segítettem, a belső szakmai munkát szerveztem, tartottam a kapcsolatot a csoportvezetőkkel. Az volt az elvem és elvünk, hogy jó munkahangulatot és -morált tartsunk fenn az intézményben. Ki-ki érdeklődésének megfelelően vagy feladataihoz kapcsolódva folyamatosan képezze magát, ezért országos vagy más szakmai összejöveteleken való részvételre (MLE vándorgyűlésére) lehetőséget is biztosított a levéltár. Tóth Ágnes rendezvényekhez kapcsolódóan (mint a levéltári napok, kiállítások) előadások tartására, tanulmányok megírására is ösztönözte a munkatársakat. Az egyéni és a közös munkákkal elért sikereknek, eredményeknek örültünk.

Fontosnak tartom a jó emberi és kollegiális kapcsolatot, az építő jellegű szakmai kritikát és megbeszéléseket, a közvetlen információáramlást.

KE: *A család- és a helytörténeti kutatás mindig fontos volt a levéltárakban. Kik kutattak? Hogy ösztönöztétek, segítettétek az érdeklődőket a kutatóvá válásban?*

AE: Kutattak, kutatnak idősebb és fiatalabb helytörténeti kutatók és családjuk története iránt érdeklődők is, de sok szakdolgozat és doktori disszertáció is készült. Volt egy olyan kutatónk is, akinek pontos elképzelése volt kutatói munkájának menetéről és ahhoz kérte ki az iratokat. A kutatni kívánt anyag referense fondonként készítette elő neki az anyagot, de olvasva az iratokat, a konkrét témához a kutató ráakadt egy felsőbb szerv iktatószámára is, amit gyorsan ki is kért. Azaz szerette volna, mire a referens türelemre intette, és mondta, hogy majd akkor, ha azt az anyagot befejezi, ami már nála van. A kutató panaszra bejött hozzám (igazgatóhelyetteshez). Értettem a logikáját, és szerettem volna támogatni elképzelésében, mert jónak találtam. Természetesen, betartva a kutatótermi szabályzatot, megbeszéltem az anyag referensével, hogy hogyan is lehetne megoldani a kérését, majd vele is közöltük. És sikerült. Kivételesen, de másnap megkapta a kért anyagot. A kutató azóta ledoktorált, országosan is elismert, rendszeren publikál. Munkáját ma is figyelemmel kísérem.

KE: *Sokat foglalkozunk ma is a levéltári kiadványok színvonalával, tartalmával, népszerűsítésével. Mi jellemezte a levéltár kiadványi munkáját pályafutásod alatt? Miként volt lehetőséged személyes kutatásra és milyen területen?*

AE: Szabadkán a napi munkánk része volt a rendezés közbeni jegyzetelés, amit későbbi publikálásaink során hasznosítani tudtunk. Ez az előzetes munka segítette a levéltárunk kutatóit is kutatási tervük elkészítésében és a konkrét kutatásukat különböző témáikhoz a helyi levéltárban, illetve Budapesten és Bécsben is.

Az én első feladataim között szerepelt 1975-ben a Bácsfeketehegy betelepítésének 190. évfordulójára rendezett kiállítás körüli adatgyűjtés, iratjegyzék készítése, később Topolya és Szabadka monográfiájához az adatgyűjtés. 1986-ban pedig a Szabadkai Vöröskereszt százéves történetéhez Magyar László kollégámmal készítettük elő a forrásanyagot a publikációhoz.

A szabadkai levéltárban későn kezdődött el a kiadványi munka. Többévi előkészítő és elemző tudományos kutatómunka eredménye volt a 1991-ben Szabadkán megjelent *Koreni – Gyökerek – Évszázadok vallomása – Szabadka közjogi helyzete és lakossága 1391–1828* címen az első kétnyelvű forráskiadvány, amelynek szerkesztőbizottsági tagja voltam.

Részt vettem a jugoszláviai fondjegyzék 3. számú vajdasági kötetében megjelent, Szabadkai Történelmi Levéltár fondjegyzékének elkészítésében, amelynek szerkesztője Ulmer Gáspár volt. Hogy hogyan alakult tovább a szabadkaiak kiadványi munkája, arra most nem térek ki, de amiben én is közreműködtem, az már sokkal később, a 2015–2016-ban készült a *Szabadkai Történelmi Levéltár Levéltári Kalauza I.* magyar nyelvű kiadványa volt, amit lektoráltam és sajtó alá rendeztem.

Szabadkán több iskola iratait rendezve szerv- és fondtörténeteket írtam, amik alapján már Kecskeméten jelentek meg írásaim, tanulmányaim. Amikor pedig Kecskeméten a Bács-Bodrog vármegyei iratanyag rendezése volt a feladatom, akkor kezdtem jobban

2011, amikor nyugdíjba mentem:
Apró Erzsébet

elmélyedni a vármegye levéltára és közigazgatása történetének kutatásában. Érdekeltek a vármegye területén történt események, különösen a jugoszláviai és magyarországi németek kitelepítésével kapcsolatos témák.

Levéltárosként levéltári nyilvántartásokat vezetve, segédleteket készítve és adatokat szolgáltatva kerültem kapcsolatba azokkal a községi és járási iratokkal is, amelyek azokra a településekre vonatkoznak, ahonnan kitelepítettek családokat, vagy éppen a kitelepítések következményeként keletkeztek. A Szabadkai Körzeti Katonai Térségparancsnokság iratai között találkoztam a szikicsi német gyűjtőtábor lakóinak teljes névjegyzékével és a táborba zárt németek nyilvántartásával, amely az adott személy nemére, korára, születési helyére vonatkozóan tartalmaz adatokat, valamint feltüntették azt is, hogy melyik táborból mikor került ide, illetve hová szállították tovább. Azokat az iratokat, a végzéseket, határozatokat pedig, amelyek az érintettek vagyonának állami tulajdonba vételéről, a külföldi állampolgárok vagyonáról, a szikicsi és feketicsi németek házainak a Montenegróból ide települők tulajdonába adásáról szólnak, a települések községi népbizottságainak iratai között őrzik Szabadkán. Ezek a nyilvántartások akkor jutottak megint eszembe, amikor már nyugdíjasként bekapcsolódtam Tóth Ági kutatói munkájába a magyarországi németek kitelepítéséről írt tanulmányához és a Bács-Bodrog vármegyei iratokban a jugoszláviai svábokról szóló iratok után kutattam.

A Bács-Kiskun Megyei Levéltár igazgatói mellett és a levéltár kiadványi tervei alapján vettem részt a munkában. A szervezésben, pályázatok írásában, de néhány kiadványt szerkesztettem is, másikaknak szerzője voltam, vagy éppen egy-egy tanulmány erejéig kapcsolódtam be a munkába, az évkönyvsorozat egyes, vagy – a rendezési és segédletkészítési munkáink lezárását követően – a *Segédletek* vagy a *Forráskiadványok* sorozatok újabb kötetének elkészítésébe.

KE: *Miben rejlik szerinted a levéltárak különlegessége, és ezt hogyan lehet leginkább megmutatni az állampolgároknak?*

AE: A levéltár „kincseinek" bemutatása az egyedi és eredeti iratok őrzésében rejlik, amik (szerencsés esetekben) az iratképzőtől egyenesen a levéltár őrizetébe kerülnek. Hogy kifelé, a nagyközönségnek is meg tudjuk ezeket mutatni, a legfiatalabbaktól kezdve, jó, ha vannak levéltár-látogatások, levéltári órák és kiállítások, az iratok közérthető, rövid leírásával, annotációjával ellátva. A levéltári kiadványok, tanulmánykötetek, újabban pedig az interneten is elérhető gazdag adatbázisok, sőt egyes dokumentumok digitalizált változata is népszerűsíti és közelebb viszi a levéltárat az érdeklődőkhöz.

Városon belül, kapcsolódva annak jeles dátumaihoz vagy eseményeihez, a három közgyűjtemény összefogásával közös kiállítások és konferenciák szervezése jó példa az őrizetükben lévő értékek bemutatására. Kecskeméten például, és most csak azok közül említek néhányat, amelyekben én is részt vettem, a Hírös Hét Fesztiválon – amelyet 1934 óta szervez a város – voltak például közös évfordulós kiállításaink: 1956-ról, Katona Józsefről, Kossuth Lajosról, Kodály Zoltánról.

KE: *Mi a véleményed a levéltárak és a különböző szintű levéltárhasználók kapcsolatáról? Laikus kutatók, szakdolgozók, doktoranduszok és profi történészek, akik különböző mértékben kutatnak nálunk. Tudományos intézmény is vagy szolgáltatóhely a levéltár? Te hogy látod ezt?*

AE: Minden levéltárba látogató ügyfelet, kutatót tisztelettel kell fogadni, kérését, ha csak lehet, legjobb tudásunk szerint teljesíteni, érdeklődését egy-egy téma iránt felkelteni és fenntartani, ha pedig a témájához nálunk nem talál anyagot, akkor olyan tanáccsal kell ellátni, hogy az illető máshol eredményesebben tudja folytatni a kutatást. Szerintem a levéltárak nem csak adatokat szolgáltatnak, hanem komoly tudományos intézmények is, amit a megjelent és elismerésben is részesülő kiadványaik is bizonyítanak.

KE: *Véleményed szerint melyek ma a levéltáros szakma legnagyobb kihívásai és melyek a fő eredményei?*

AE: Talán a legnagyobb kihívás lépést tartani az információáramlás sebességével és az új irányzatok által megkövetelt feladatokat megoldani. Mindezek mellett levéltárosnak kell maradni, elmélyedni, szakszerűen, pontosan és megfontoltan „vallatni az iratokat", és annak eredményét közzétenni, valamint becsülettel elvégezni minden más, levéltárosokra háruló feladatot.

Számomra a levéltáros szakma nemcsak egy munkahely a sok közül, hanem egy nagyon szép hivatás, amit szívvel, lélekkel, sok alázattal és nagy türelemmel lehet csak végezni. Az iratnak lelke van, megismeréséhez időre van szükség. Érezni kell azt a kort, ismerni az országos és a helyi eseményeket, a korabeli személyeket, akik akkor és ott éltek, ahol az iratok keletkeztek, vagy amiről szólnak, amik alapján tudjuk az iratokat értékelni, forrásokat elemezni, következtetéseket levonni.

KE: *2011-es nyugdíjba vonulásod után sem szakadtál el a levéltáros szakmától, a levéltáros társadalomtól, s ez – szerintem – nagyon jó döntés és jó példa. Hogy veszel részt jelenleg a szakmai életben, s hogy viszonyul a – tudomásom szerint népes – családod a kutató, vándorgyűlésre járó nyugalmazott levéltároshoz?*

AE: Szeretem a hivatásomat, a kutatói munkát, gondolom, hogy ezért is vannak még most is levéltárosi feladataim. Amikor 2008-ban vezetői megbízatásom lejárt, majd amikor nyugdíjba vonultam, több olyan felkérést is kaptam magyarországi és vajdasági történész és levéltáros kollégáktól (akiket már fentebb említettem), amikre nem tudtam nemet mondani. Ennek eredményeképp a már szintén említett kiadványok meg is jelentek.

Még mindig járok levéltáros rendezvényekre, kutatok és írok is. Mindezek mellett férjemmel kertészkedünk a Kecskeméthez közeli hobbikertünkben. 2025-ben ünnepeltük az 55. házassági évfordulónkat. A férjem 50 éve van a pályán és még mindig játszik a Ciróka Bábszínházban. Van két szerető és figyelmes gyermekünk. A lányunk többévi Budapesten és Németországban végzett rendezvényszervezői, tolmácsolási és nyelvtanári munka után most egy fővároshoz közeli városban tanít német nyelvet az ottani általános iskolában. Fiunk építész, Budapesten és környékén sikeresen vezeti saját vállalkozását. Öt csodálatos unokának örülhetünk, és nemcsak akkor, amikor ünneplünk valamit, hanem akkor is, amikor mindennapi életük részesei lehetünk. A legkisebbek óvodások, ketten általános, illetve középiskolába járnak. A legidősebb unokánk pedig végzős egyetemista. Ő akkor volt 3 éves, amikor levéltár szakra jártam, és azokon a hétvégeken, amikor óráim vagy vizsgáim voltak, náluk laktam Budapesten, így nagy örömömre sokkal többet lehettem vele. Gyermekeink és unokáink nem Kecskeméten élnek, mégis szoros kapcsolatban vagyunk velük.

KE: *Köszönöm, hogy megosztottad velünk emlékeidet a levéltáros munkáról, illetve betekintést engedtél a saját személyes történetedbe is. A közelmúltban jeles születésnapot töltöttél be, a hetvenötödiket. Ez az interjú ugyan néhány hónap múlva jelenik csak meg, de szerettük volna, ha köszöntésként a születésnapod környékén megvalósul. Azt hiszem, többünk nevében mondhatom, hogy e fórumon is boldog születésnapot, egészséget, alkotókedvet és örömet kívánunk! Köszönöm a beszélgetést!*

Az 1996. évi karácsonyi évzárón a BKML igazgatói: Balanyi Béla, Tóth Ágnes és Iványosi Szabó Tibor

2002 augusztusa, Ági elköszön: Iványosi Szabó Tibor, Apró Erzsébet, Tóth Ágnes

2003. április, a BKML kollektívája a levéltár udvarán

2003. május 8., Krakkóban, MLE-kiránduláson II. János Pál pápa emléktáblája előtt (b-j): Tóth Ágnes, Takács Edit, Szabadi István, Apró Erzsébet és Nyulásziné Straub Éva

2005 novembere, a BKML Levéltári Napja a Cifrapalotában (b-j): Nánási László, Blazovich László, Apró Erzsébet, Sudár Kornélia, N.N. és Mačković Stevan

2005 novemberében a levéltárban (b-j): Iványosi-Szabó Tibor, Szabó Ferenc, Bárth János, N.N., Végső István, Segedinčev Tatjana, Apró Erzsébet

2006 júniusa, VLDE, Zenta sz. kir. város 500. évfordulója (b-j): Szögi László, Apró Erzsébet, Szabó Attila

Szeged, 2007. október: Apró Erzsébet, Blazovich László, Csombor Erzsébet, Csehák Kálmán „A BKML közművelődési tevékenysége” c. előadásomon